

Mariusz Kulik

Bracia Dowbor-Muśniccy – Polacy na służbie rosyjskiej

Niepodległość i Pamięć 23/4 (56), 53-72

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mariusz Kulik

Instytut Historii PAN Warszawa

Bracia Dowbor-Muśnickcy – Polacy na służbie rosyjskiej

Słowa kluczowe

Rosja, Polska, armia, oficer, kariera, Dowbor-Muśnicki

Streszczenie

Służba Polaków w armiach obcych, zwłaszcza zaborczych, jest tematem złożonym i rozległym. Decydowano się na nią z różnych powodów, przeważnie kierując się względami ekonomicznymi. W grupie Polaków służących w armii rosyjskiej było trzech braci Dowbor-Muśnickich – Konstanty, Czesław i Józef. Ich kariery wojskowe ułożyły się różnie. Dwóch z nich – Konstanty i Józef, podając się za protestantów, ukończyło akademie wojskowe. Pozwoliło im to osiągnąć rangi generalskie i objąć wysokie stanowiska służbowe. Trzeci z braci – Czesław, nie zmienił wyznania i nie zrobił tak błyskotliwej kariery jak jego bracia.

Służba Polaków w armiach obcych w okresie zaborów jest tematem bardzo rozległym i przez wiele lat bardzo rzadko podejmowanym. Pojawiał się przeważnie w biografiami znaczniejszych osób i przy omawianiu niektórych wydarzeń historycznych, takich jak powstania narodowe (listopadowe i styczniowe) czy konflikty zbrojne (wojny rosyjsko-tureckie, wojna krymska i I wojna światowa). Dopiero w ostatnich latach pojawiły się prace omawiające pewne aspekty tego zagadnienia, jednak brak pełnego ujęcia tego, jakże ciekawego tematu. To ożywienie badawcze zostało spowodowane dostępnością wielu źródeł do tej pory nieosiągalnych dla badaczy. Dotyczy to materiałów archiwalnych, w szczególności zaś akt personalnych przechowywanych w Polsce i za granicą oraz źródeł drukowanych, do których można zaliczyć też kopie elektroniczne drukowanych oryginałów. Dostępność tych materiałów na stronach internetowych wielu bibliotek narodowych, umożliwia prowadzenie badań naukowych w skali wcześniej niespotykanej.

Jednak nawet takie ułatwienia i możliwości techniczne nie pozwalają na rozstrzygnięcie wielu kluczowych kwestii, z których jedną z ważniejszych jest jednoznaczne określanie narodowości wielu osób żyjących na przełomie XIX i XX wieku.

W XIX wieku armia rosyjska była jedną z największych armii świata, rozlokowaną na olbrzymim terytorium Cesarstwa Rosyjskiego, znaczna jej część stacjonowała nad jego zachodnią granicą. Służący w niej żołnierze i oficerowie byli przedstawicielami prawie wszystkich narodowości zamieszkujących cesarstwo. Wśród nich było też wielu Polaków, którzy w wielonarodowej kadrze oficerskiej byli jedną z liczniejszych grup. Ich ilość nie była stała i była uzależniona od wielu czynników. Na przełomie XIX i XX wieku Polacy mogli stanowić około 5,4% składu rosyjskiego korpusu oficerskiego¹. Podanie dokładnej ich liczby jest utrudnione z powodu nieprecyzyjnych kryteriów, które stosuje się przy określeniu narodowości. Wśród nich można wymienić: brzmienie nazwiska, imienia, imienia ojca, miejsce urodzenia, wyznanie (przeważnie katolickie) lub ukończone szkoły. Dużą dozę pewności przy określeniu narodowości dają akta personalne (np. spis służby) przechowywane w archiwach (polskich i rosyjskich). Jednak

¹ S.W. Wołkow, *Russkij oficerskij korpus*, Moskwa 1993, s. 354.

wątpliwości pojawiają się w przypadku osób, które z różnych względów (np. podeszły wiek, śmierć, wyjazd do innego kraju niż Polska) po odzyskaniu niepodległości nie podjęły służby w Wojsku Polskim lub nie przyjechały do Polski. W tych przypadkach, przy określeniu narodowości pomocne są różnorodne druki urzędowe lub służbowe. Nieocenioną pomocą są wykazy oficerów sporządzane przez resort wojny² lub władze administracyjne. Były one tworzone regularnie co roku, a niektóre nawet częściej. Jedno z podstawowych kryteriów stosowanych przy określaniu narodowości – kryterium wyznaniowe, jest niekiedy mylące. Dotyczy to szczególnie Polaków wyznań innych niż katolickie, np. protestantów, prawosławnych czy muzułmanów. Kryterium to zawodzi też w przypadku konwersji wyznaniowej badanych osób, czego ślady można niekiedy odnaleźć w dokumentach archiwalnych lub źródłach pamiętnikarskich.

Wybierając karierę wojskową w armii rosyjskiej, Polacy kierowali się różnorodnymi motywami, jedni tradycją rodzinną, inni obowiązkiem służenia w przyszłości niepodległej Polsce. Najliczniejsza była jednak, jak się wydaje, grupa osób, którymi kierowały powody materialne. Zdobycie wykształcenia wojskowego odbywało się przeważnie na koszt państwa i powodowało odciążenie skromnych, nierzadko uszczuplonych przez represje popowstaniowe, budżetów domowych. Po ukończeniu szkoły wojskowej uzyskiwano pewną, choć nie najlżejszą, pracę, dającą stałe źródło utrzymania³.

Po upadku powstania styczniowego w armii rosyjskiej wprowadzono szereg przepisów ograniczających Polakom dostęp do objęcia określonych stanowisk służbowych w armii. Do grupy tej należały wyższe stanowiska dowódcze (np. dowódcy pułku, brygady, dywizji czy korpusu armijnego) i prawie wszystkie stanowiska sztabowe. Ograniczenia te obejmowały także dostęp do zdobycia pełnego (akademickiego)

² Zob. *Spisok generałom po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Janwaria 1910 goda*, Petersburg 1910; *Spisok połkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Marta 1910 goda*, Petersburg 1910; *Spisok kapitanam armiejskoj piechoty po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Nojabria 1910 g.*, Petersburg 1911.

³ Zob. M. Kulik, *Motywacje Polaków wstępujących do rosyjskich szkół wojskowych (1865–1914)*, [w:] *Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego w latach niewoli*. – „*W obcym mundurze*”, red. L. Michalska-Bracha, M. Korybut-Marciniak, Warszawa 2013, s. 167–185.

wykształcenia wojskowego oraz niektórych specjalności wojskowych. Według nich, katolicy (głównie Polacy) nie mogli być przyjmowani do Akademii Sztabu Generalnego (od 1864 r.) i Wojskowej Akademii Prawnej (od 1888 r.). Zgodnie z obowiązującymi przepisami, oficerów-katolików lub oficerów żonatyh z katoliczkami, obowiązywał tzw. „katolicki wakac”, wynoszący 20% stanu osobowego oddziału wojskowego. Osoby, które nie mieściły się we wspomnianym „wakacie” były przenoszone do innych jednostek⁴.

We wspomnianych realiach historycznych i prawnych przebiegała służba w armii rosyjskiej braci Dowbor-Muśnickich – Konstantego, Czesława i Józefa. Na ich przykładzie można prześledzić obowiązujące w Rosji przepisy wojskowe, ograniczenia stosowane względem Polaków oraz sposoby ich obchodzenia. W polskiej historiografii znani są przede wszystkim dwaj z nich – Józef i Konstanty, którzy doczekali się biografów w *Polskim Słowniku Biograficznym* oraz umieszczenia na kartach wielu opracowań historycznych opisujących przebieg I wojny światowej i pierwszych lat tworzenia się państwa polskiego⁵.

Rodzina Dowbor-Muśnickich wywodziła się z Litwy, lecz od XVIII wieku mieszkała w Sandomierskiem. Miała duże tradycje wojskowe, a jej członkowie brali udział m.in. w wojnach napoleońskich. Małżeństwo Dowbor-Muśnickich – Roman i Antonina (z domu Wierzbicka) zamieszkujące w rodzinnym majątku w Garbowie, miało sześcioro dzieci: Konstantego (1857–1931), Stanisława, Jadwigę Teresę, Helenę Marię, Czesława Karola (1864–?), Józefa Bogusława (1867–1937)⁶. Spośród nich aż trzech było oficerami armii rosyjskiej – Konstanty,

⁴ L.J. Gorizontow, *Paradoksy imperskiej politiki: Poliaki w Rossii i Ruskije w Polsce*, Moskwa 1999, s. 48, 105, 224–237; T. Radziwonowicz, *Polacy w armii rosyjskiej (1874–1914)*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. 30, 1988, s. 218–219; S.W. Wołkow, *Russkij oficerskij ...*, op. cit., s. 276; P.A. Zajonczkowskij, *Samodierzawije i ruskaja armija na rubieże XIX–XX stolietij*, Moskwa 1973, s. 199–202.

⁵ W. Charkiewicz, *Dowbor-Muśnicki Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 346–349; idem, *Dowbor-Muśnicki Konstanty*, ibidem, s. 349.

⁶ R. Ogrodnik, *Ziemiańscy polscy w XX wieku. Słownik biograficzny*, t. 9, Warszawa 2010, s. 65–66.

Czesław i Józef. Wykształcenie dzieci znacząco obciążało budżet domowy, a uczynienie tego na koszt państwa, stwarzało szansę na wygospodarowanie oszczędności dla pozostałych dzieci. Wybór takiej drogi życiowej nie był mile widziany wśród rodaków, o czym wspominał Józef w swych pamiętnikach, szczególnie gdy obcy mundur zakładało w niedługim czasie trzech braci⁷.

Wszyscy bracia uczyli się w gimnazjum w Radomiu, jednak tylko Józef go nie ukończył, ponieważ na dwa ostatnie lata nauki przeniósł się do Nikołajewskiego Korpusu Kadetów w Petersburgu. Wyboru tego dokonał wzorując się na starszych braciach oraz czując pociąg do służby wojskowej.

Wszyscy trzej ukończyli rosyjskie szkoły wojskowe w Petersburgu. Konstanty – Pawłowską Szkołę Wojskową, Czesław – Nikołajewską Szkołę Kawalerii, a Józef – Konstantynowską Szkołę Wojskową.

Najwcześniej służbę wojskową rozpoczął najstarszy z braci – Konstanty, bo w sierpniu 1876 roku, drugi z braci – Czesław, we wrześniu 1884 roku, a najmłodszy – Józef, we wrześniu 1886 roku. Prawdopodobnie trzech bracia Dowbor-Muśniccy spotykali się ze sobą w Petersburgu, ponieważ wszyscy przebywali w tym samym czasie w różnych szkołach wojskowych stolicy. Konstanty był słuchaczem wojskowej akademii prawnej (1884–1886), Czesław junkrem Nikołajewskiej Szkoły Kawalerii (1884–1886), a Józef kadetem (1884–1886) i junkrem Konstantynowskiej Szkoły Wojskowej (1886–1888). W kilkanaście lat później Czesław i Józef mogli znów się spotkać, ponieważ w tym samym czasie podnosili w Petersburgu swe kwalifikacje, Czesław w oficerskiej szkole kawalerii (1899–1901), a Józef w Akademii Sztabu Generalnego (1899–1902). Najprawdopodobniej wszyscy uczestniczyli też w życiu ówczesnej polonii petersburskiej.

Bracia szkoły wojskowe ukończyli w normalnym trybie i po dwóch latach nauki byli promowani na pierwszy stopień oficerski. Po promocji kierowano ich do poszczególnych, z racji wysokich lokat, przez nich wybieranych jednostek wojskowych. Konstanty na stopień praporczyka gwardii był promowany w 1878 roku i służbę rozpoczął w 1. Jego Cesarskiej Mości Pułku Strzelców Gwardii stacjonującym w Carskim Siole, gdzie służył łącznie 10 lat.

⁷ J. Dowbor-Muśnicki, *Wspomnienia*, Warszawa 2003, s. 22.

Czesław na stopień korneta (w kawalerii) został awansowany w 1886 roku (starszeństwo z 1885) i skierowany do 25. Kazańskiego Pułku Dragonów, który stacjonował wówczas w Romnach w guberni połtawskiej⁸.

Józef został awansowany na pierwszy stopień oficerski – podporucznika w 1888 roku i skierowany do 140. Zарајskiego Pułku Piechoty kwaterującego w Kostromie.

Wszyscy przez szereg lat służyli w tych samych jednostkach wojskowych, jednak tylko Czesław w swym pułku dosłużył do emerytury⁹. Konstanty i Józef po pewnym czasie zmienili swe macierzyste jednostki. Józef poprosił o przeniesienie ze 140. pułku piechoty do 11. Fanagoryjskiego Pułku Grenadierów, w którym służył od 1896 do 1899 roku¹⁰.

Konstanty w 1884 roku prawdopodobnie przeniósł się do 37. Brygady Artylerii, ponieważ jako oficer tej jednostki figurował w spisie absolwentów Akademii Prawnej¹¹.

Obaj bracia chcieli rozwijać swe kariery wojskowe, jednak bez ukończenia jednej z akademii wojskowych było to bardzo trudne. Znając obowiązujące przepisy dotyczące przyjęć na te uczelnie (akademie), a także ograniczenia obowiązujące katolików, postanowili uciec się do podstępu. Jako katolicy nie mogli być przyjęci, jednak jako osoby innego wyznania – tak. Rozpatrując możliwości konwersji wyznaniowej, brali pod uwagę różne aspekty tego czynu, przede wszystkim zaś opinię swych rodaków. Najmniej obiekcji miało podanie się za protestantów. Pierwszy jako protestant zadeklarował się Konstanty, jeszcze w latach 80. XIX wieku, natomiast Józef dokonał tego kilka lat później – w 1890 roku. Jako protestanci figurują w dokumentach rosyjskich, natomiast po zakończeniu I wojny światowej deklarowali się jako

⁸ *Kratkoje rospisanije suchoputnych wojsk. Isprawlieno po 1-je Diekabria 1883 g.*, Sankt-Petetsburg 1883, s. 86.

⁹ *Spisok podpołkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1912 goda*, Petersburg 1912, s. 1026.

¹⁰ Rossijskij Gosudarstwiennoj Wojenno-Istoriczeskij Archiw w Moskwie (dalej RGWIA), f. 409, Spis służby Józefa Dowbora-Muśnickiego, nr 338 637.

¹¹ W. Kuzmin-Karawajew, *Wojenno-Juridiczeskaja Akademija. 1866–1891 gg. Kratkij istoriczeskij oczerk*, S-Pieterburg 1891.

katolicy, co poświadczają polskie dokumenty¹². O motywach tej deklaracji oraz jej następstwach w swych pamiętnikach i listach pisanych po wojnie wspominał Józef Dowbor-Muśnicki¹³.

Zmiana wyznania (w dokumentach) pozwoliła Konstantemu i Józefowi Dowbor-Muśnickim na podjęcie studiów w akademiach wojskowych. Konstanty był słuchaczem Wojskowej Akademii Prawnej w latach 1884–1886, natomiast Józef – Akademii Sztabu Generalnego w latach 1899–1902. Obaj ukończyli je z wysokimi lokatami – Konstanty z dziesiątą, a Józef z drugą. W spisach obaj widnieją pod nazwiskiem Dowbor. Dopiero na przełomie XIX i XX wieku do nazwiska zapisywanego w dokumentach dodano drugi człon – Muśnicki. Józef zaczął więc studia w Akademii Sztabu Generalnego jako Dowbor, a ukończył jako Dowbor-Muśnicki.

Po ukończeniu akademii bracia Dowbor-Muśnickcy odbywali służbę zgodnie z ówczesną pragmatyką kadrową, pnąc się po kolejnych szczeblach kariery wojskowej, Konstanty – w wojskowym wymiarze sprawiedliwości, a Józef w Sztabie Generalnym.

Konstanty Dowbor-Muśnicki po ukończeniu akademii i zaliczeniu praktyki liniowej w 1. batalionie strzelców gwardii, został skierowany do pracy w wojskowym wymiarze sprawiedliwości. Początkowo na Kaukazie (1890) jako kandydat do objęcia stanowiska przy prokuratorze sądu Kaukaskiego Okręgu Wojskowego, następnie w Kazaniu, gdzie był pomocnikiem prokuratora wojskowego (1892–1895), a potem śledczym w Kazańskim Okręgu Wojskowym (1895–1899). W latach 1899–1900 był śledczym w Moskiewskim Okręgu Wojskowym. W tym czasie awansował na stopień podpułkownika (1893) i pułkownika (1897).

Na początku XX wieku Konstanty przechodzi z wojskowego wymiaru sprawiedliwości do oddziałów liniowych. W latach 1900–1901 bierze udział w wyprawie do Chin, której celem było stłumienie powstania „bokserów”. W 1902 roku przeniesiono go do Portu Artura,

¹² RGWIA, f. 409, Spis służby Józefa Dowbora-Muśnickiego, nr 338 637; Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej CAW), Akta personalne gen. Konstantego Dowbora-Muśnickiego, sygn. Ap. 5946; *Spisok gienieralam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Janwarja 1910 g.*, Petersburg 1910.

¹³ Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas w Wilnie (dalej LVIA), f. 1135, op. 24, d. 1; J. Dowbor-Muśnicki, op. cit., s. 38.

do 12. Wschodniosyberyjskiego Pułku Strzelców, gdzie został dowódcą batalionu. Stanowisko to zajmował rok i trzy miesiące. Od 1 sierpnia 1902 roku przebywał w Pekinie, gdzie przez dwa lata był komendantem oddziału ochrony ambasady rosyjskiej. W czasie swego tam pobytu, miał okazję parokrotnie objeżdżać, służbowo i turystycznie, tereny wokół stolicy Chin. Miał także możliwość spotykać tam Polaków służących w austriackich siłach zbrojnych, o czym wspominał Bogumił Nowotny¹⁴. Wśród swych podwładnych w Pekinie Konstanty Dowbor-Muśnicki miał opinię bardzo dobrego fachowca i człowieka wysokiej kultury¹⁵.

Po wybuchu wojny rosyjsko-japońskiej w 1904 roku, sytuacja w Pekinie uległa dużym komplikacjom. Poselstwa rosyjskie i japońskie sąsiadowały ze sobą, a oddziały je chroniące wchodziły w skład sił porządkowych, które miały strzec porządku i interesów mocarstw w tym rejonie. W Pekinie oba rywalizujące ze sobą kraje, Rosja i Japonia, były sprzymierzeńcami, natomiast w nieodległej Mandżurii – przeciwnikami będącymi w stanie wojny. W tym trudnym okresie starano się unikać wzajemnych kontaktów, jednak w ramach ochrony dzielnic ambasad ulicami musiały chodzić patrole wojskowe. By nie doprowadzać do zadrażnień między patrolami, postanowiono, że w dni parzyste do miasta będą wychodzili oficerowie i żołnierze rosyjscy, natomiast w dni nieparzyste – oficerowie i żołnierze japońscy. Mimo tego niepisanego porozumienia, stosunki rosyjsko-japońskie w Pekinie stały się bardzo napięte, szczególnie gdy armia japońska odnosiła sukcesy nad armią rosyjską. Z okazji kolejnych zwycięstw nad przeciwnikiem poselstwo Japonii było dekorowane chorągiewkami, a w nocy żarówkami elektrycznymi¹⁶.

Konstantego odwołano z Pekinu i przeniesiono na front do Mandżurii. 31 stycznia 1904 roku został wyznaczony na stanowisko dowódcy 35. Wschodniosyberyjskiego Pułku Strzelców. Niecałe pół roku później, 2 czerwca 1904 roku, otrzymał awans w na stopień generała majora. Był to awans przyspieszony, w nagrodę i poza kolejnością. Wraz z awansem na stopień generalski wyznaczono go na wyższe stanowisko

¹⁴ B. Nowotny, *Wspomnienia*, Gdańsk 2006, s. 60–61.

¹⁵ W.W. Korsakow, *Skorbnnye dni. Dniownik-chronika russkoj zizni w Kitaje za wriemja Russko-japonskoj wojny*, Moskwa 2012, s. 17.

¹⁶ B. Nowotny, op. cit., s. 61.

służbowe – dowódcy 1. Brygady/ 1. Wschodniosyberyjskiej Dywizji Strzelców. W tym czasie, w powodu strat ponoszonych przez armię rosyjską na Dalekim Wschodzie pełnił obowiązki dowódcy 1. Wschodniosyberyjskiej Dywizji Strzelców¹⁷. Walczył m.in. pod Wafangou, Laojanem i pod Mukdenem. Był dwukrotnie ranny oraz nagrodzony orderem św. Jerzego 4 klasy (za walki pod Laojanem) oraz „złotą bronią”¹⁸.

Po zakończeniu wojny rosyjsko-japońskiej przeniesiono go na stanowisko dowódcy 1. brygady/ 9. Dywizji Piechoty stacjonującej w Połtawie (1907–1908). 21 listopada 1908 roku Konstantego awansowano na wyższe stanowisko służbowe – dowódcy samodzielnej brygady strzelców i przeniesiono do Erywanii. Na Kaukazie został dowódcą 2. Kaukaskiej Brygady Strzelców. W czerwcu 1909 roku został wysłany jako dowódca korpusu okupacyjnego do Persji. Przebywał tam ponad rok w okolicach Teheranu i był dowódcą wojsk w miejscowości Tabris¹⁹. Z Persji powrócił około września 1910 roku, a do 1911 roku służył na Kaukazie.

W 24 lipca 1911 roku, wraz z przejściem na emeryturę został awansowany do stopnia generała lejtnanta i osiadł w Warszawie, gdzie prowadził przy sądzie okręgowym kancelarię notarialną. Według Józefa Dowbora-Muśnickiego – Konstanty odchodząc na emeryturę miał zastrzec, by do otrzymanego przez niego Spisu służby, opisującego przebieg jego kariery wojskowej wpisano, że był katolikiem, a nie protestantem²⁰.

Po wybuchu I wojny światowej został ponownie powołany do służby wojskowej i wyznaczony na stanowisko dowódcy 14. Syberyjskiej

¹⁷ *Spisok gienieralam po starszinstwu. Sostawlien po 4-je Ijlia 1907 g.*, Petersburg 1907, s. 643; *Kratkoje Rospisanije Suchoputnych Wojsk. Isprawlennoje po: 1-je Sientjabria 1904 g.*, s. 93; *1-je Ijunia 1905 g.*, s. 84; *Rusko-japonskaja wojna 1904–1905 gg.*, Petersburg 1910, t. 2, cz. 1, Priloženije No 26; M. Kulik, *Polacy wśród wyższych dowódców armii rosyjskiej w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904–1905)*, [w:] *Polacy w nauce, administracji i gospodarce na Syberii w XIX i na początku XX wieku*, red. A. Kuczyński, Wrocław 2007, s. 385–395; P.W. Multatuli, K.A. Zaliesskij, *Rusko-japonskaja wojna 1904–1905*, Moskwa 2015.

¹⁸ *Wojennyj ordien swiatogo Wielikomuczenika i Pobiedonosca Georgija*, red. W.M. Szawanow, Moskwa 2004.

¹⁹ B. Nowotny, op. cit., s. 84; „Świt”, t. 13, nr 4/1912; P.N. Strieljanow (Kałabuchow), *Kazaki w Persii 1909–1918 gg.*, Moskwa 2007, s. 25.

²⁰ LVIA, f. 1135, op. 24, d. 1.

Dywizji Strzelców, z którą walczył m.in. pod Rygą. 22 stycznia 1917 roku ze względu na zły stan zdrowia został przeniesiony do rezerwy kadrowej przy sztabie Piotrogradzkiego Okręgu Wojskowego. Przebywał wówczas w miejscowości Terioki. Stamtąd dojeżdżał do Piotrogradu na zebrania wojskowych Polaków. Brał udział w I Zjeździe Wojskowych Polaków w Petersburgu (1917) i wszedł później w skład Naczelnego Wojskowego Komitetu Wykonawczego²¹. Był rozpatrywany jako kandydat na stanowisko dowódcy Korpusu Polskiego, lecz nie zyskał aprobaty lewicy wojskowej. Powodem tego było wcześniejsze rozstrzelanie pod Rygą, na polecenie Konstantego Dowbora-Muśnickiego, kilkunastu bolszewików odmawiających pójścia do ataku²².

W lutym 1918 roku był skazany na śmierć przez (Polaków) bolszewików w twierdzy Kronsztad, jednak uniknął egzekucji. W tym samym roku został ponownie aresztowany w Piotrogradzie²³. Po zwolnieniu udał się do Polski, gdzie w Warszawie podjął pracę notariusza. W czasie wojny 1920 roku zgłosił się jako ochotnik do służby w wojsku, lecz ze względu na podeszły wiek nie został przyjęty²⁴. Zmarł 17 grudnia 1931 roku w Warszawie.

Otrzymał odznaczenia: św. Stanisława 2 klasy z mieczami, św. Włodzimierza 4 klasy z mieczami i kokardą, awans na stopień generała majora (nagroda za waleczność) – 1904; św. Włodzimierza 3 klasy z mieczami i „złota broń” – 1905; św. Anny 2 klasy z mieczami – 1906; św. Jerzego 4 klasy – 1907; św. Anny 1 klasy z mieczami (1915); św. Stanisława 1 klasy (1916)²⁵.

²¹ Zob. H. Bagiński, *Wojsko Polskie na Wschodzie*, Warszawa 1990; M. Wrzosek, *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914–1918*, Warszawa 1990.

²² S. Wojciechowski, *Wspomnienia, orędzia, artykuły*, red. M. Groń-Drozdowska, M. Drozdowski, Warszawa 1995, s. 151.

²³ LVIA, f. 1135, op. 24, d. 3.

²⁴ CAW, Akta personalne gen. Konstantego Dowbora-Muśnickiego, sygn. Ap. 5946.

²⁵ W. Charkiewicz, *Dowbor-Muśnicki Konstanty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, s. 349; S. Czerep, *Generałowie i admirałowie polskiego pochodzenia w armii rosyjskiej 1914–1917*, Białystok 2014, s. 123–125; A. Kijas, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku. Słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 2000, s. 73–74; H. Kosk, *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1,

Drugi z braci Dowbor-Muśnickich – Józef, po ukończeniu z drugą lokatą Akademii Sztabu Generalnego został skierowany do odbycia praktyk w sztabie Moskiewskiego Okręgu Wojskowego. W okręgu tym nie służył jednak długo, gdyż z powodu wybuchu wojny rosyjsko-japońskiej w 1904 roku skierowano go do sztabu I Syberyjskiego Korpusu Armijnego, gdzie został oficerem do zleceń. Za udział w walkach z Japonią, m.in. nad Szache, otrzymał „złotą broń” i wiele odznaczeń²⁶.

Po zakończeniu wojny rosyjsko-japońskiej Józef pozostał na Dalekim Wschodzie, gdzie nadzorował tworzenie obrony linii kolejowych w Mandżurii, a następnie organizację tworzonego Irkuckiego Okręgu Wojskowego. W 1908 roku został awansowany do stopnia pułkownika i przeniesiony do sztabu X Korpusu Armijnego w Charkowie, a w 1910 roku na stanowisko szefa sztabu 11. Dywizji Piechoty w Łucku. W 1912 roku, na własną prośbę został przeniesiony na takie samo stanowisko w 7. Dywizji Piechoty w Woroneżu. Po wybuchu I wojny światowej został skierowany na front, biorąc czynny udział w walkach pod Bełchatowem, Przasnyszem i nad Dźwiną. W listopadzie został wyznaczony na stanowisko dowódcy 14. Syberyjskiego Pułku Strzelców. 15 sierpnia 1915 roku został awansowany do stopnia generał majora i otrzymał przydział do 1. Armii. Od 25 lutego do 7 listopada 1916 roku był pełniącym obowiązki dowódcy 123. Dywizji Piechoty na froncie tureckim. W listopadzie 1916 roku został wyznaczony na dowódcę 38. Dywizji Piechoty i przeniesiony na front pod Rygą. Zluzował tam 14. Syberyjską Dywizję Strzelców, którą dowodził jego brat Konstanty. W styczniu 1917 roku został p.o. szefa sztabu 1. Armii. 5 maja 1917 roku został awansowany do stopnia generał lejtnanta i wyznaczony na stanowisko dowódcy XXXVIII Korpusu Armijnego (28 kwietnia 1917 r.).

Po rewolucji lutowej 1917 roku w Rosji, na Zjeździe Wojskowych Polaków w Petersburgu, Józefa Dowbora-Muśnickiego powołano

Pruszków 1998, s. 123; P.W. Multatuli, K.A. Zaliesskij, op. cit., s. 496–497; S.W. Wołkow, *Generalitet Rossijskoj Impierii. Encyklopedičeskij słowar gienierałow i admirałow. Ot Pietra I do Nikolaja II*, t. 1, Moskwa 2010, s. 462; K.A. Zaleskij, *Pierwaja mirowaja wojna. Encyklopedija*, cz. 2, Moskwa 2014, s. 180.

²⁶ *Wojennyj ordien swiatogo Wielikomuczenika i Pobiedonosca Georgija*, red. W.M. Szawanow, Moskwa 2004, s. 496.

na stanowisko dowódcy tworzonego I Korpusu Polskiego. 6 sierpnia 1917 roku objął nowe stanowisko i przystąpił do formowania tegoż korpusu. Nie chciał się podporządkować bolszewikom i od 18 stycznia 1918 roku toczył z nimi walki. Na mocy decyzji II Zjazdu Wojskowych Polaków w Kijowie, wyznaczono go na dowódcę wojsk polskich na Wschodzie. 21 maja 1918 roku podpisano z Niemcami umowę o demobilizacji korpusu, w wyniku której do Polski wróciło około 24 tys. żołnierzy²⁷.

Po powrocie do kraju Józef Dowbor-Muśnicki, zamieszkał w Staszowie (sandomierskie). Po wybuchu powstania wielkopolskiego, Naczelną Radę Ludową 6 stycznia 1919 roku wyznaczyła go na głównodowodzącego siłami zbrojnymi w b. zaborze pruskim. 19 marca 1919 roku awansowano go na stopień generała broni. Zorganizował dobrze wyszkoloną armię wielkopolską. W czasie wojny polsko-radzieckiej 1920 roku składano mu propozycję objęcia stanowiska dowódcy 1. Armii, a później frontu południowego, jednak nie przyjął żadnej z nich. Dnia 6 października 1920 roku przeniesiono go do rezerwy, a potem w stan spoczynku.

Odznaczenia: order św. Stanisława 3 klasy z mieczami i kokardą, św. Anny 4 klasy, św. Stanisława 2 klasy z mieczami i św. Anny 3 klasy z mieczami i kokardą (1905), św. Włodzimierza 4 klasy z mieczami i kokardą, św. Anny 2 klasy z mieczami i kokardą (1906); św. Jerzego 4 klasy, szabla św. Jerzego (1915), św. Anny 1 stopnia z mieczami (1916), angielski Order Łażni, Order Korony Włoskiej, Łotewski Krzyż 2 stopnia, chiński Order Podwójnego Smoka²⁸.

Józef Dowbor-Muśnicki po odejściu w stan spoczynku zamieszkał w majątku Batorowo pod Poznaniem, gdzie prowadził gospodarstwo

²⁷ Zob. H. Bagiński, *Wojsko Polskie na Wschodzie*, Warszawa 1990; L. Grosfeld, *Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917–1919*, Warszawa 1956; M. Wrzosek, *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914–1918*, Warszawa 1990.

²⁸ RGWIA, f. 409, Spis służby Józefa Dowbora-Muśnickiego, sygn. 338 637; *Spisok pułkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Marta 1914 g.*, Petersburg 1914, s. 415; W. Charkiewicz, *Dowbor-Muśnicki Józef*, PSB, t. 5, s. 346–349; S. Czerep, op. cit., s. 121–123; A. Kijas, op. cit., s. 72–73; H. Kosk, op. cit., s. 122–123; P.W. Multatuli, K.A. Zaliesskij, op. cit., s. 497–498; S.W. Wołkow, *Generalitet Rossijskoj Impierii...*, op. cit., t. 1, Moskwa 2010, s. 462; K.A. Zalesskij, op. cit., cz. 2, s. 179–180.

rolne. Zajmował się także porządkowaniem archiwaliów dotyczących dziejów I Korpusu na Wschodzie i armii wielkopolskiej. Wspierał działalność Stowarzyszenia Dowborczyków. Był autorem szkiców z dziejów I Korpusu Polskiego oraz wspomnień. Zmarł w Batorowie w 26 października 1937 roku.

Trzeci z braci Dowbor-Muśnickich – Czesław ukończył Nikołajewską Szkołę Kawalerii w Petersburgu jako absolwent I kategorii. Służbę wojskową rozpoczął w 1884 roku, a na pierwszy stopień oficerski w kawalerii – korneta był awansowany w 1886 roku. Jako absolwent I kategorii miał doliczone starszeństwo jednego roku w stopniu korneta. Dawało to możliwość awansu na kolejny stopień wojskowy rok wcześniej, czyli po trzech, a nie czterech latach wysługi. Od 11 sierpnia 1886 roku do połowy 1913 roku służył w 25. Kazańskim Pułku Dragonów. Pułk ten wchodził w skład 9. Dywizji Kawalerii, która stacjonowała w Kijowskim Okręgu Wojskowym. Kwatery pułku kilkakrotnie ulegały zmianie, przez 20 lat do 1892 roku stacjonował on w mieście Romny w guberni połtawskiej. Jesienią 1892 roku pułk został przeniesiony do miasta Taraszcza w guberni kijowskiej, gdzie stacjonował do 1910 roku. Następnie przeniesiono go do Żytomierza, gdzie kwatrował do 1914 roku. W czasie służby w 25. Kazańskim Pułku Dragonów, przed objęciem stanowiska dowódcy szwadronu został wysłany do dwuletniej oficerskiej szkoły kawalerii w Petersburgu. Kurs ten rozpoczął 7 października 1899 roku, a ukończył w połowie 1901 roku, po czym objął stanowisko dowódcy szwadronu, którym dowodził przez osiem lat. Ze skąpych o nim informacji wiadomo, że cała jego służba wojskowa przebiegała w wymienionym pułku. Do 1901 roku służył w 1. szwadronie. Zajmował określone przepisami stanowiska i awansował regularnie co cztery lata – na stopień korneta 7 sierpnia 1886 roku (starszeństwo w tym stopniu ma liczone od 7 sierpnia 1885 r.), porucznika – 7 sierpnia 1889, sztabsrotmistrza – 15 marca 1893, rotmistrza – 6 maja 1900 roku (inny spis podaje datę 8 grudnia 1901 r.), podpułkownika – 15 marca 1909 roku. Na ostatni stopień wojskowy awansował w nagrodę. Pewne opóźnienia, które nastąpiły przy awansie na stopień rotmistrza i podpułkownika mogły być spowodowane wymogiem istnienia wakatów na stanowiskach służbowych – dowódcy szwadronu (dla rotmistrza) i młodszego sztab-oficera lub zastępcy pułku (dla podpułkownika). Otrzymał nagrody: orderów św. Stanisława

3 stopnia (1904), św. Anny 3 stopnia (1907), awans na stopień podpułkownika (1909)²⁹.

Czesław jako jedyny z trzech braci Dowbor-Muśnickich w spisach był wymieniany jako katolik. Konstanty i Józef figurowali w nich jako protestanci. Awanse do rangi ober-oficerskiej odbywały się u każdego z nich zgodnie z obowiązującymi przepisami, co około 4 lata. Pewne problemy wystąpiły przy awansie na stanowisko, na które wymagany był wakat, np. rotmistrz i podpułkownik. Na tym etapie rozwoju kariery wojskowej, Konstanty i Józef znacznie wyprzedzili swego brata Czesława. Na ich korzyść przemawiało również ukończenie przez nich akademii wojskowych.

	Por.	Sztabs-kpt., sztabs-rtm.	Kpt., rtm.	Pplk	Plk	Gen. mjr	Gen. lejt.
Józef Dowbor- -Muśnicki	3	12	13	16	20	29	
Konstanty Dowbor- -Muśnicki	5	8	12	15	19	26	33
Czesław Dowbor- -Muśnicki	3	7	14 (15)	24			

Czas służby w stopniach oficerskich (w latach), po którym bracia Dowbor-Muśnicy uzyskali w armii rosyjskiej kolejne stopnie wojskowe.

Źródło: RGWIA, f. 409, d. 338 637; *Spisok gienieralam po starszinstwu. Sostawlien po 4-je Ijula 1907 goda*, Petersburg 1907; *Spisok polkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Nojabria 1909 goda*, Petersburg 1909; *Spisok podpolkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1912 goda*, Petersburg 1912; *Spisok rotmistram armiejskoj kawalerii po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1902 g.*, Petersburg 1902.

Na przykładzie braci Dowbor-Muśnickich można prześledzić drogę kariery wojskowej Polaków służących w armii rosyjskiej na przełomie XIX i XX wieku. Rozwój tej drogi życiowej można obserwować począwszy od momentu wstąpienia do szkoły wojskowej aż po zakończenie

²⁹ *Spisok podpolkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1912 goda*, Petersburg 1912, s. 1026; *Spisok rotmistram armiejskoj kawalerii po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1902 g.*, Petersburg 1902, s. 128; W.N. Szustow, *Istorija 25-go Dragunskogo Kazanskogo polka 1701–1901 g.g.*, Kijew 1901, s. 417.

zawodowej służby wojskowej, związane z przejściem na emeryturę lub odejściem w wyniku demobilizacji. Widoczny jest także, kluczowy dla kariery wojskowej, moment podjęcia decyzji o chęci wstąpienia i rozpoczęciu studiów w akademii wojskowej. Z tym wiązała się deklaracja zmiany wyznania z katolickiego na protestanckie, przynajmniej ta odnotowywana w dokumentach. Ta konwersja stawiała Konstantego i Józefa w odmiennej sytuacji prawnej. Nie byli już katolikami, którym zabroniono wstępu do akademii wojskowych, lecz stali się protestantami, którzy mogli na nich studiować bez przeszkód. Zdanie trudnych egzaminów wstępnych i pomyślne ukończenie tych uczelni zapewniło im przyspieszony rozwój kariery wojskowej, co przełożyło się na wcześniejsze awanse służbowe i kolejne stopnie wojskowe. Jako jedni z niewielu Polaków w armii rosyjskiej osiągnęli wysoki status służbowy, wchodząc do elity armii rosyjskiej, jaką tworzyli generałowie będący absolwentami akademii wojskowych.

Po 1918 roku Konstanty i Józef deklarowali ponownie wyznanie katolickie, jednak po krótkiej aktywności wojskowej przeszli w stan spoczynku.

W swych pamiętnikach i zachowanych dokumentach wielokrotnie podkreślali swą polskość oraz kultywowanie polskiej tradycji w swym najbliższym otoczeniu. W zachowanej korespondencji wyjaśniają wiele swych czynów z czasów służby w armii rosyjskiej, a szczególnie kwestię zmiany wyznania.

Kontrastem dla tych błyskotliwych karier jest „zwyczajna” kariera trzeciego z braci Dowbor-Muśnickich – Czesława. Jako jedyny z trójki pozostał katolikiem, a swoją służbę wojskową zakończył około 1913 roku w stopniu podpułkownika kawalerii, podczas gdy jego bracia byli już wówczas – jeden generałem, a drugi pułkownikiem.

Na przykładzie Konstantego, Czesława i Józefa Dowbor-Muśnickich można obserwować różne ścieżki kariery wojskowej Polaków służących w armii rosyjskiej. Widać jak duże znaczenie miało uzyskanie wyższego wykształcenia wojskowego i jakie dawało to możliwości. Pośrednio widoczne jest też podejście do kwestii polskiej i obecności Polaków w strukturach armii Cesarstwa Rosyjskiego.

Mariusz Kulik

Bibliografia

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Akta personalne gen. Konstantego Dowbora-Muśnickiego, sygn. Ap. 5946.

Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas w Wilnie, f. 1135, op. 24, d. 1, 3.

Rossijskij Gosudarstwiennyj Wojenno-Istoriczeskij Archiw w Moskwie, f. 409, Spis służby Józefa Dowbora-Muśnickiego, sygn. 338 637.

„Świt”, t. 13, nr 4/1912.

Bagiński H., *Wojsko Polskie na Wschodzie*, Warszawa 1990.

Czerep S., *Generalowie i admirałowie polskiego pochodzenia w armii rosyjskiej 1914–1917*, Białystok 2014.

Dowbor-Muśnicki J., *Wspomnienia*, Warszawa 2003.

Charkiewicz W., *Dowbor-Muśnicki Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 346–349.

Charkiewicz W., *Dowbor-Muśnicki Konstanty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 349.

Gorizontow L.J., *Paradoksy impierskiej polityki: Poliaki w Rosji i Ruskiej w Polsce*, Moskwa 1999.

Grosfeld L., *Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917–1919*, Warszawa 1956.

Kijas A., *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku. Słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 2000.

Kosk H., *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1, Pruszków 1998.

Kratkoje rospisanije suchoputnych wojsk. Isprawlieno po 1-je Diekabria 1883 g., Petersburg 1883.

Kratkoje Rospisanije Suchoputnych Wojsk. Isprawlennoje po 1-je Sientiabria 1904 g., Petersburg 1904

Kratkoje Rospisanije Suchoputnych Wojsk. Isprawlennoje po: 1-je 1-je Ijunia 1905 g., Petersburg 1904.

Korsakow W.W., *Skorbnyje dni. Dniewnik-chronika russkoj żizni w Kitaje za wriemja Russko-japonskoj wojny*, Moskwa 2012.

Kulik M., *Polacy wśród wyższych dowódców armii rosyjskiej w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904–1905)*, [w:] *Polacy w nauce, administracji i gospodarce na Syberii w XIX i na początku XX wieku*, red. A. Kuczyński, Wrocław 2007.

Kulik M., *Motywacje Polaków wstępujących do rosyjskich szkół wojskowych (1865–1914)*, [w:] *Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego w latach niewoli. – „W obcym mundurze”*, red. L. Michalska-Bracha, M. Korybut-Marciniak, Warszawa 2013, s. 167–185.

Kuzmin-Karawajew W., *Wojenno-Juridiczeskaja Akademija. 1866–1891 gg.*

Kratkij istoriczeskij oczerk, S-Pieterburg 1891.

Multatuli P.W., Zaliesskij K.A., *Russko-japonskaja wojna 1904–1905*, Moskwa 2015.

Nowotny B., *Wspomnienia*, Gdańsk 2006.

Ogrodnik R., *Ziemiańscy w XX wieku. Słownik biograficzny*, t. 9, Warszawa 2010, s. 65–66.

Radziwonowicz T., *Polacy w armii rosyjskiej (1874–1914)*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. 30.

Russko-japonskaja wojna 1904–1905 gg., t. 2, cz. 1, Petersburg 1910.

Spisok gieneralam po starszinstwu. Sostawlien po 4-je Ijula 1907 g., Petersburg 1907.

Spisok gieneralam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Janwaria 1910 goda, Petersburg 1910.

Spisok podpolkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1912 goda, Petersburg 1912.

Spisok polkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Marta 1910 goda, Petersburg 1910.

Spisok polkownikam po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Marta 1914 g., Petersburg 1914.

Spisok rotmistram armiejskoj kawalerii po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Maja 1902 g., Petersburg 1902.

Spisok kapitanam armiejskoj piechoty po starszinstwu. Sostawlien po 1-je Nojabria 1910 g., Petersburg 1911.

Strieljanow (Kałabuchow) P.N., *Kazaki w Persii 1909–1918 gg.*, Moskwa 2007.

Szustow W.N., *Istorija 25-go Dragunskogo Kazanskogo polka 1701–1901 g.g.*, Kijew 1901.

Wojennyj ordien swiatogo Wielikomuczenika i Pobiedonosca Georgija, red. W.M. Szawanow, Moskwa 2004.

Wojciechowski S., *Wspomnienia, orędzia, artykuły*, red. M. Groń-Drozdowska, M. Drozdowski, Warszawa 1995.

Wołkow S.W., *Russkij oficerskij korpus*, Moskwa 1993.

Wołkow S.W., *Generalitet Rossijskoj Impierii. Encikłopediczeskij słowar gienieralow i admiralow. Ot Pietra I do Nikolaja II*, t. 1, Moskwa 2010.

Wrzosek M., *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914–1918*, Warszawa 1990.

Zajonczkowskij P.A., *Samodierżawije i russkaja armija na rubieże XIX–XX stolietij*, Moskwa 1973.

Zaleskij K.A., *Pierwaja mirowaja wojna. Encikłopedija*, cz. 2, Moskwa 2014.

Dowbor-Muśnicki Brothers – Poles in the service of Russia

Key words

Russia, Poland, army, officer, career, Dowbor-Muśnicki

Abstract

Poles in service of foreign armies, particularly the armies of the oppressors who partitioned the territory of Poland, is a vast and complex subject. Poles decided to do it for many reasons, but most frequently for the financial ones. In the group of Poles who served in the Russian army were three Dowbor-Muśnicki brothers – Konstanty, Czesław and Józef. However, they built their military careers in different ways. Two of them – Konstanty and Józef, pretended to be protestants and graduated from military academies. It enabled them to attain the rank of general and to serve in high positions. The third brother – Czesław did not convert and did not make such a brilliant career as his brothers.

Dowbor-Muśnicki-Gebrüder – Die Polen im russischen Dienst

Schlüsselwörter

Russland, Polen, Armee, Offizier, Karriere, Dowbor-Muśnicki

Zusammenfassung

Der Dienst der Polen in fremden Armeen, vor allen in den Armeen der Teilungsmächte, ist ein komplexes und breites Thema. Polen haben sich darauf aus verschiedenen Gründen entschieden, vor allem aber aus den ökonomischen. In der Gruppe der Polen, die in der russischen Armee gedient haben, waren drei Brüder Dowbor-Muśnicki – Konstanty, Czesław und Józef. Ihre Karrieren sind jedoch verschieden verlaufen. Zwei von ihnen, Konstanty und Józef, die sich für Protestanten aufgegeben haben, haben Militärakademien abgeschlossen. Es hat ihnen erlaubt, den Rang des Generals zu erreichen und hohe Stellen einzutreten. Der dritte Bruder – Czesław – hat nicht konvertiert und hat nicht so erstaunliche Karriere gemacht wie seine Brüder.

Братья Довбор-Мусницкие – поляки на российской службе

Ключевые слова

Россия, Польша, армия, офицер, карьера, Довбор-Мусницкий

Краткое содержание

Служба поляков в иностранных армиях, особенно в армиях захватчиков после раздела Польши является темой сложной и обширной. Поступающие на службу решались на неё по разным причинам, руководясь в основном материальными соображениями. В группе поляков, служивших в российской армии, было также трое братьев Довбор-Мусницких: Константин, Чеслав и Юзеф (Иосиф). Их военные карьеры сложились по-разному. Двое из них – Константин и Юзеф, выдали себя за протестантов, благодаря чему окончили военные академии. Это позволило им получить генеральские ранги и достичь высокого служебного положения. Третий из братьев не изменил своего вероисповедования и не сделал такой блистательной карьеры, как его братья.

Publikacje nadesłane

Stanisław Kolbusz

Janusz Bieszk, *Chrześcijańscy królowie Lechii : Polska średniowieczna*, Warszawa 2016.

Stanisław Dąbrowski

Jerzy Borzymiński (oprac.), *Międzynarodowy słownik terminów metrologii prawnej*, Warszawa 2015.

Andrzej Barański, *Główny Urząd Miar na Elektorальной*, Warszawa 2008.

Paweł Fotowicz (red. nauk.), *Polska Administracja Miar vademecum : praca zbiorowa*, Warszawa 2015.

Michał Krasucki

Maciej Warchoń, *Historyczne więzby dachowe kościołów warszawskich*, Warszawa 2015.

Anna Jagiellak, Paulina Świątek (red. nauk.), *Polichromie i sgraffita na fasadach ośrodków staromiejskich odbudowanych po 1945 r. Kreacja i konserwacja*, Warszawa 2015.

Janusz Gmitruk

Janusz Gmitruk, *Na rozkaz sumienia... Bataliony Chłopskie 1940–1945*, Warszawa 2015.

Mirosława Pałaszewska

Janusz Pajewski (przygot. do dr.), *Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914–1918*, Poznań 2002.

Grzegorz Nieć

Grzegorz Nieć, *Rynek wtórny książki w Polsce : instytucje, asortyment, uczestnicy*, Kraków 2016.

Henryk Kocój

Henryk Kocój, *Od Konstytucji 3 maja i insurekcji kościuszkowskiej do powstania listopadowego*, t. 1, Oświęcim 2016.

Tadeusz Skoczek

Janusz Cisek, *Oskar Halecki : historyk, szermierz wolności*, Warszawa 2009.

Piotr Lipiński, *Anoda: kamień na szańcu*, Warszawa 2015.

Maciej Mycielski, *Rząd Królestwa Polskiego wobec sejmików i zgromadzeń gminnych 1815–1830*, Warszawa 2010.

Zygmunt Starachowicz, *Sonderaktion Krakau: wspomnienia z akcji przeciwko profesorom uniwersyteckim w Krakowie (6–10 listopada 1939 roku)*, Gdańsk 2012.

Józef Krajewski, *Wojenne dzieje Wilna 1939–1945: losy Polaków, sensacje, zagadki*, Warszawa 2015.